

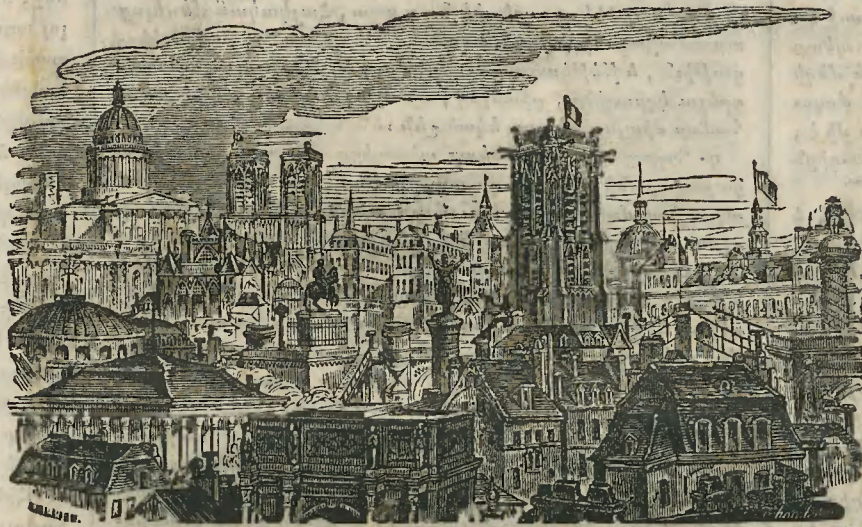
Փ Ա Ր Ի Ձ

Լ Ր Ա Գ Ի Ր Կ Ի Ս Ա Մ Ս Ե Ա Յ

ՇԱՆՈՒՑՈՒՄ ԵՒ ՊԱՅՄԱՆԵՐ

ՍՏԱՐԱԳՐԱԹԵՆՆԵՐ

Այս լրագրին երկու ամիսը անգամ մը ուրաք
օրինակ հետևողով :
Տարեկան գինն է ֆարգի համար 20 ֆր.
Տարեկան 24 »
Անգղիոյ եւ Աւստրիոյ 25 »
Աւստրիոյ ու Եգիպտոսի 26 »
Մոլդովիոյ եւ Վալախիոյ 28 »
Ռուսաստանի եւ Պարսկաստանի 28 »
Ամերիկայի եւ Հնդկաստանի 30 »
Ստորագրողները տարեկան սկսելու ու պէտք է
ԿԱՆՆԻՎ (փոխ) վճարուին :
Լրագրոյ վերաբերեալ նամակ եւ գրութիւն պէտք
է ուղղին այս օրինակ հասցեին :
A. Mourad, rue du Dragon, 26, à Paris.
Եւ անոնց նամակն ծախքը պէտք է վճարեալ լինին.
Վասն զի չվճարեալ նամակները միտք կը լքեն ինն :

ԱՐԴՈՅ ԳՈՐԾԱՆԱԼԱՅ

ԱՆՈՒՑԱՐԸ

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ, Պ. Եղուարդ Մարտեան :
ԱՆԿԻՐԱՆՈՒՊՈԼԻՍ, Ս. Միքիլ Քիարիպեան :
ԶՄԻՆՈՒՆԻՍ, Ս. Սեփիան Մ. Ջուրապիտեան :
ՊՐՈՒՍՏ, Ս. Պետրոս Պարսեան :
ՆԻԿԱՄԻՒՆԻՍ, Ս. Յակովբ Յ. Մակովիան :
ՌԵԲԵՐՏՍԿԻ, Ս. Փապար Յակովիան :
ԷԲԶՐՈՒՄ, Ս. Ա. Յակոբ Յովսէփեան :
ՏՐԱՊԵՉՈՒՆ, Ս. Պողոս Կիւրեան :
ԵՄԷ, (Մոլդովիոյ) Ս. Յակոբ Պրոքիան :
ՎԻԿԵՆԻԱ, Ս. Ե. Ս. Մարգարեան :
ՌԷԶԻՍԻՆ, Ս. Մարտիրոս Ռոքիան :
ՄԱՆՉԵՍՏՐ, Ս. Գառնիկ Յ. Յովսէփեան :
ՆՈՐԵՆՈՐԹ, Ս. Միքայիլ :
ԿԱԼԿԱՐԱՅ, Ս. Յովսէփեան Ազգայեան :
ՊՐՈՒՍՏ, Ս. Յարութիւն Ռոքիան :
ՊԱՐԱՆԻՍ, Եւ ՋԱՎԱՍ, Ս. Գ. Նախապետեան :

ՆԵՐՈՐԹ՝ ՏԱՐԻ. — Թ. 51

1861

2 ՕՐԱՍՏԱՍ

ԱՂԳ.

Լրագրոյ վերաբերեալ նամակներն եւ ուրիշ
գրութիւններն այսուհետեւ հետեւեալ հասցեին
պետք է ուղղուին .

M. A. Mourad.
rue du Dragon, 26. à Paris.

ՓԱՐԶ 1 ՕՐԱՍՏԱՍ

Ք Ա Ղ Ո Յ Ա Յ

Տաճկաստանէն եկած յուրերն ըստ մեծի մասին Վ.
Սուրբան Աստ իւր Ազգի Բանին ըրած բարեկարգու-
թեանցը կը վերաբերին : Նորին Վեհափառութիւնն
անխնայ ջանքիւր ետեւէ ինկած է իր ձեռքը հասած
խանգարելու տերութիւնը բարեկարգելու եւ գործը-
նելու : Իր ջանքից յաջողութեամբ պատկոշելով
իրաւամբ մեծ վստահութիւն ունի եւրոպայ :

Վ. Սուրբանին ըրածներուն վրայ մեր ընթերցողաց
գաղափար մը տալով համար հետեւեալ տեղեկութիւն-
ները կը ընդհանրապէս օրագիրներէն :

Նորին Վեհափառութիւնն անդադար կը պարտաւոր
գործունէութեան այցելութիւն ընելու եւ ամեն բան ան-
ձամբ նախ ու ընելու : Նաւարանին այցելութիւնն ըրած
ժամանակը յայտնապէս ծանուցեր է իւր հաստատուն
կամքը, որ կուգէ տերութեան ծովային գործընթացին
անջնջընելու : Պատասխաններ են իրենք թէ, « Ամենն ալ
պիտի լինին » ընդ հովանեալ Ձեռք Վեհափառութեան :
« Թողք իմ վեհափառութիւնս եւ իր հովանին, ը-
ստեր է Սուրբանը, եւ մէկ բանի մը միայն նայեցէր,
որ այս է. եւ ընդամենը » նաւեր՝ նաւատիր՝ զի-
նաւորներ ու հրացաններ կուգին : » Եւ ծովային պաշ-
տօնակալները բոլոր իր ներկայութեանը կոչելու ու
անձամբ հարձուգութիւն ընելու նաւարանին երամարկը
եւայն տեղեկանալէն զինք՝ հրաման ըրեր է որ երկու
առաջին կարգի նաւեր շինուի սկսին . եւ ուրիշ է
նաեւ որ շինուելով վրայ եղած էրք նաւերը՝ ծով
իջնելուն յետոյ՝ մերթնային Պոլսի ընդունին :

Անցեալ շաբաթ օրը յանկարծուստ գործունէ
երալով՝ հոն 7 ժամէն աւելի պարտեր ու ընկեր է ամեն
բան, գորաց սեւեակները՝ գեները՝ հագուստին եւ
այլն : Եւ ինքզինքն է որ գորաց կերակուրէն քիչ մը
բերեն, որուն համը նայելով՝ հարցուցեր է թէ, « Կե-
րածնին միտա առանկ զի՞նք : » Եւ հրամայել է որ
գորաց ուտելիքը լաւցընեն, յաւելցընելով թէ՛ ինք
ստեղ պիտի երբայ անձամբ ստուգելով տուած պա-
տուէրներուն գործադրութիւնը :

Իւր եղբորդի Մուրատ Եփենտիյին հետ ընկերու-
թեամբ Ձեյրուն Պարնուշի գործարանին այցելութեան
երբալով՝ հոն ծոյրած ընդամենընքու. փորձերուն
ներկայ գտնուէր է : Կրտսէ նաեւ թէ, արքունի պա-
լատան բարոյնը զինարանի դարձուցեր է :

Վ. Սուրբանը տնօրինել է որ, իր եղբորդիւնց ան-
դրանիկ տերութեան ընդհանուր գործընթաց տեղեկա-
նայ, երկրորդը Բ. Դրան գործընթացն է ներկայ գտնուի
պաշտօնէից ժողովներուն ու մեծ խորհուրդներուն .
իսկ երրորդը պատերազմական գործընթաց հմտանայ :

Սուրբանին զանակալութեան օրը՝ Վալիտ Սուր-
բանն ըստ սովորութեան ջրնաղագէտ աղախին մը
ընծայել է Նորին Վեհափառութեան . բայց նա զանի
մերժելով՝ յայտնել է իւր կամքը, թէ միայն մէկ կին
ունենալ կուգէ, եւ անա ունի, գոր կըսիրէ եւ որուն
հաւատարիմ մնալ կամի :

Պոլսէն յուլիս 23 րոպով տրուած հետազոտութիւն մը
կը ծանուցանէ թէ, « Երկուշաբթի օրը Սուրբանը պաշ-
տօնէից ժողովուն ներկայ գտնուեցաւ, ուր խորհուած
խնդիրն էր՝ միաւորներուն ու կառավարիչներուն եւ
անոնց եղած անանկանդութեանցն ու քաղա-
կներուն կարգադրութիւն մը ընել : »

» Սուրբանին որդին պանապան գորաց մէկ գունդին
մէջ շրուեցաւ. ինձնապէս աւստիանաւ : Այս առիթ
Նամըզ փաշան ատենաբանութիւն մը ըրաւ գորաց,
որ խիստ լաւ տպաւորութիւն մը ունեցաւ :

» Ատորեստանէն, Պոսնայէն ու Գարատաղէն առ-
նուած վերջին յուրերն աղիկ են :

» Գաղղիոյ ղեկավարին ըրած զանգատն անգղիա-
կան Լէյթըն Զապա չրագրին 2 ամիս դադարումն
պատճառեց : »

Եւրոպական տերութեանց ղեկավարները բացա-
ւորութիւն խնդրել են Նամըզ փաշային պատերազմի
պաշտօնէյն անուանելուն վրայ : Եւ Աւալի փաշան
պարտաւորութիւն է թէ, Սուրբանն այն պատճառաւ
Նամըզ փաշան ընտրեց այդ պաշտօնին, զի նա
հանձարեղ, ամբիւր է. խիստ յարմար է բանակը բա-
րեկարգելու եւ թէ նա այդ պաշտօնը առժամանակեայ
կերպիւ պիտի վարէ :

Նամըզ փաշան շիտուի կոտորածին ժամանակը
տեղույն կառավարիչը լինելով՝ իր հսկողութեանը
յանձնուած երկրին մէջ այնպիսի սուսպի ունիւրներ
գործուիլն իրեն յանգանք կը համարուէր եւրոպիոյ
առջեւ. ուստի այժմ նորա պատերազմի պաշտօնէյն
անուանիլն եւրոպայ հաճութեամբ բռնաւ :

Մարաղաքի փէյ յրագրին Պերսիէն ընդու-
նած վերջին յուրերը նշմարելու համար եղեր Լիբա-
նանու. քրիստոնէյ ժողովրդը զախագանց երկիւղը
ու կերէի թէ յաւանքաւորն ըստի մօտ չէ վստահու-
թեան եւրոպիոյ :

Լը Պարպիէն տը Թինան ծովապետը կրկնապատկեր
է իւր գործունէութիւնը, ճիշդ է. կատարեալ ծաւո-
րութիւն ունենալով երկրին ներքին անգամներուն
վրայ . անոր համար հրաման ըրեր է իր պաշտօնա-
կալներուն երբայ պարտիւ ոչ թէ միայն Պերսիէն
շրջակայներն, այլ եւ Դամասկոս ու Երուսաղէմ :
Այսպէսով գրեթէ ամեն օր կը տեղեկանայ նախնային
բոլոր կողմերն անգամներուն :

Ատորեստանէն յուլիս 10 րոպով տրուած պաշտօ-
նագրերը կը ծանուցանեն թէ, նոր Սուրբանին գահա-
կալութեան առիթը, Զուաւտ փաշային Դամասկոսի
մէջ հրաւարական յայտարարութեանը մէջ խիստ
ազդարարութիւններ կը պարտաւորեն : Քրիստոնէից
եղած ամեն անարգանք անմիջապէս պիտի պատ-
ժուին : Բայց սակայն դեռ ամենէն զորոյն մի չէ
եղեր Դամասկոսի կոտորածին զոհ եղողներուն հա-
տուցում ընելով :

Փոխին մէջ կը կարգադրեն :

« Կը կարծուի թէ, Լը Պարպիէն տը Թինանի հրա-
մանատարութեան տակն եղած Ատորեստանի գաղ-
ղիական տորմիլը ձմեռէն յառաջ պիտի մեկնի Պե-
րսիէն, երբ միջեւ. ան ժամանակ Լիբանանու մէջ
նոր դէպք մը չպատահի : »

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ծ Ա Ղ Կ Ո Յ Ա Յ Ո Ր

ԽՄԲԱԳԻՐ

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՔԱՆԱԲԱԿՐԹԱԿԱՆ

ԵՒ

ԸՆՏԱՆԵՆԱԿԱՆ ԳՐՈՒՄԾՈՅ

Մեր ազգին մէջ զեւ կրթական ուսմանց լուրջ սկզբնառ-
ութիւն մը չկաւ. բայց ուսումնասիրութիւնը ծայր արձակած
է, եւ մասնաւոր ազգասիրութեան հետ լատարմութիւնն ան-
չափ արժանաւոր է : Եւ հաստատուն ուսմանց եւ զիտութեանց
երկնքը օրը, սովորաւոր առիթու պէս վրան նետուելով
պիտի ճարակէ, սպառէ :

Չարմանալի բարեկրթութիւն մըն է սովեւնիս եղածը : Ահա-
տալի ժողովուրդ մը, որուն հայրենական ժառանգութիւնն
բոլոր բովանդակ ունեցածը, անուն մը է լեզու մըն է : Հող
չունի ինքնիշխանութիւն չունի, ուստի, քաղաքական յատուկ
կամ սեփական օրէնք ալ չունի . եւ որ զմեզ հարգելու է,
ընտանեկան միութիւն ալ չունի : Եւ տարածութեան մէջ,
արեւելէն արեւմուտը հիստիկ հարաւ ալ եւ ալ ազգայնու-
թեանց անանցանելի եւ անխնայ հիստիկ ամբարտաւանք բար-
ձրանալով, իր ամբողջութիւնը բազում մասանց բաժանել, եւ

հազարակալութիւններն զրկ թէ կատարելապէս խախտել են
Այս ժողովուրդը, իր ունեցածին իր կեցութեանն ու իր վի-
ճակին նայելով, կամայականայ եւ հարկաւ յետեւ գտնուելու
է քաղաքակրթութեան մէջ, եւ յամենայն որ ի քաղաքակրթ-
ութիւն կառաւարդեն. վասն զի վերջապէս, իր խրաբանչ-
իւր մասունքը զրաւող աշխարհաց շատերն ու կարեւորներն
ալ, անխորաքար յետեւ են ի յախտելից :

Այս ժողովուրդը, զինքը շուրջ պատող հարկին, զկապը,
ժամանակաց եւ հանգամանաց սովորամբը քաղաքակրթու-
թեան մասամբ յաղաղած ըլլալէն ի դատ, պէտք էր, որ զինքը
ստատկեցունող հարստաշարութեանց, կարօտութեանց, աղ-
քատութեան եւ լքման երեսն սիրտը բեկած, ուղիւ թիւած,
անխնայ, ապուշ, անկիր, եւ անզգայ եղած ըլլար, եւ ըստ
այնմ, երբեք երբեք իրեն ձեռնկալութեան յոժարուիլն ալ,
իր սրտին ետեւ ածելու, իմացութիւնը զարթոյցանելու,
կրթական արժարձելու, յոյս ուղիւրելու, եւ վստահութիւնը
վարատելու համար զոր եւ վարչապար ճիշդ թափելէն ետեւ,
իրենք ալ վստահելով յուսահատելով, ձեռնթափ ըլլալին
զործէն :

Եւ սակայն եղածն ստանի չէ, եւ գաղաւթի յարեղիպու-
թիւն ըստմէն ալ ալ է : Բանաւորելու տարի առաջ, մարդա-
սիրութեան նախադրման հարկաւ մըն, անգղիական
եւ զաւթական յեղափոխութեանց հանգամանակն իրենք բառ
Երկնքը ընդհանրապէս ընդհանրապէս մըն (») շրջամբը
Վարդապետին մը մէջ արտասանել տուաւ Վեհափառ, Սուրբա-
նաճը, Պարպի . « Եւ ահա, Սահալ Պարպիի աշակերտներն
մէկը, մարմնափոխութեամբ մարդ մը եղած, որ զորազգ
հոգեւոր Նիկիոսը Հովիթեան կանոնակէն, այս մարդն ալ,
այս հրեշտակն ի մարմնի, Ուսումնասիրել ընկերութիւն ըստ,
եւ մեռել կարծած Հայերն իրենց պատանդն զորս կըլալ
սկսած :

Այս ընկերութեան ոսկորներն Համազգեաց ընկերութիւն
մը ձեռնելով, Ներսէս Կրպեղեան միաբանական հոգեւոր
տակ զարմարելի-Միլին դարուն եւ նոր քաղաքակրթութեան
մէջ տեղը յամու պատերազմ մը բացաւ, որուն Ստատիկոյ
հոգեւորութիւնը Նախկինին կանոնակէն հասնելով,
Երկնքը մէջ կործանեց ինչ ամբարտաւոր, եւ սպասեցին
կըլալ Հայերն իրենց զերեւմտեան կըլալ ազգային անուան
օրհնաբանութիւններն սկսան նուազել :

Այս պահմալ յաղթանակէն ետեւ, սակէ երկու տարի առաջ,
Գալուստ եւ Նախկինն Նոյն Միլին դարուն զեւ վերջին եւ ան-
մասնական պատերազմ մը յարուցանելով, անպատի Մեծի-
թիւրի մարտին յաղթական կողմակներն այս ժողովուրդը
հոգեւոր սրտիւ եւ մտքով ընդհանրապէս ընդհանրապէս, եւ
բայ շնչելով ստատուածապարկ կանոնաց նման զգլխեալ
կընթանար եւ Կառնուարդիստիկ կողմակներ, իրենք թէ,
Կառնութիւն եւ Միաբանութիւն ըստ ուղիւրով . եւ կանոնադրու-
թիւնն կըլալ :

Հայկական մասաց ու զգածմանց մէջ պատահած այս յան-
կարծաւոր մեծ փոփոխութիւնը, տարեաց ու դարաց աշխա-
տութեամբ հազիւ էանալի բան մըն էր, որ քանի մը տարուան
եւ քանի մը տարի մէջ զրե թէ ինքնաբերաբար կըլալ : Բայց
այս յեղափոխութիւնը փոփոխութեան արգասեաց միտ զնելով աւելի
զարմանալի բան մը կըլանանք . եւ փորձն ու արդիւնքն ալ
ինքնին կըլանաւան, որ Հայը, իրենց վերակենդանութեանը
հետ յատուկ հոգի մը մասնաւոր բնաւորութիւն մը ստացած
էն, որ ազգին ապագայ յաջողութեան ոչ միայն զուշակութիւն
եւ երաշխաւորութիւն, այլ եւ էական եւ հարկաւոր ստիք կը
թուի :

Այս յատուկ հոգին կամ մասնաւոր բնաւորութիւնն է, Հա-
յոց, ազգային անօրէնութեանց մէջ ազգովին մեծ ու պղծիկ
միասնաբար գործելու փոխը : Հայոց գտնուած վիճակին
մէջ, սակէ դատ ինչ ճար կըլանուէր գործերը քաղցունելու
եւ յատկապէս փոփոխութեան արգասեաց համար : Ազգն ինքնիշ-
խանութիւն չունի, ուստի եւ իր վարչութիւնը մասնաւոր առաջ-
նորութեան մը ձեռամբ անարգել եւ անապաք ընթացու-
նելու գործութիւն ալ չունի : Ժողովրդեան մը երբ Կամիլոս
եւ Վալիթիլին, Արիստիլէս եւ Ֆրանցիլին կըլալով, այն ժո-
ղովուրդը, թէ որ իր կորուստը յանձն չառնել, իր օրէնքներն
ինք պիտի ստեղծէ, իր փոփոխութիւնն ինք պիտի հոգայ անձամբ,
եւ վերջապէս ինք պիտի կատարէր, ինք պիտի կատարարի :
Այս փոխաբար սկզբունքը Հայոց հասկըցունելու եւ ընդունել
տալու համար ինչ աշխատութիւն քաղելու եւ ընդալ տարիներ
կորսնցունելու էր, թէ որ ժողովուրդն ինքնին իրեն բնական

(») Բարեկարգար Քեյրտ փաշայ հանգուցալ :

(») Ս. Ապտ իւր Մեծի :

» Պ. Ս. Երջիւսանը շատ վարպետ եւ զգալի կերպով ներկայացնելով ամենագոյնի ծախսարարական եւ արջանակաց արժանի եղաւ :

» Նոյնպէս Վասպուրական Սնդուկը բնաւ դեռեւթաճ ասանկ բաներու մէջ եւ մանաւանդ այս առաջին անգամ ըլլալով իրենց տեսարանին մէջ գտնուիլը , բայց եւ այնպէս ծախման արժանիքն էր արջանակաց արժանի եղաւ :

» Բոլոր մեծարգոյ հանդիսականը իրենց կատարեալ խնդակցութիւնը եւ շնորհակալութիւնը յայտնեցին Վասպուրական Ընկերութեան ազգային անդամոց որոնք անձնատուր սիրով ամենայն ջանք ի գործ դնելով հաստատեցին այսպիսի շքեղ բառերու մը ի պատիւ քաղաքիս եւ ի պարծանս ընդհանուր Ազգին :

» Տեսարանը շքեղաւոր ուսումնական Պ. Սարգիս Միքայէլեան Ազգային երիտասարդը խիստ ազգասիրական երբորդ բանաստեղծութիւն մը ալ կարդաց , որ մեծ ազդեցութիւն տուաւ ազգային օրակն :

» Յիշեալ բանաստեղծի կրտսէրը ներկայ նամակիս մէջ որն որ անխօսիս հրատարակելու բարեհաճիք Ձեր պատահական լրագրոյն միջոցաւ :

» Մեծին Ներսիսի Ողբերգութիւնն ալ քիչ օրէն պիտի ներկայացուի յիշեալ Ազգային բառարանին մէջ , նոյն սիրայօղ Ընկերութեան Սնդուկոյ դերասանութեամբ :

ԲԱՏԱԽՈՍՈՒԹԻՒՆ ԵՐԲՈՐԴ

Ասացեալ յառաջին Հայ ներկայացում Վասպուրական Թատրոնի ի Պ. Սարգիս Միքայէլեան :

Զմիւռնիս 31 մայիս 1861:

« Հայրենասէր Տեսար Եւ Տիկնայր :

» Թեպէտ եւ տարուայ շրջանին հրապարակական բանաստեղծութեամբ տակաւ մեզ երեւնալովս մեր ազգիս յոյժեղ ճանճորութիւնը պատճառաւ յիշիմ , բայց սիրտ մի՛ որ հայրենասէր եւ սիրտ մի՛ որուն դիւրող գնայլովս մի ներգործէ Հայրենեաց վրայ խօսիլը , սիրտ մի վերջապէս , որուն գան անոր տարբեր , նշանակալի անոր գործարարութիւն , եւ ինչ անոր յոստատութիւնն է , անկարելի է որ լռէ : անկարելի է որ չըլլէ . եւ եւ նոյն սրտով եւ ասանկ սրտերով կը խօսիմ , որ զիւրացած եմ Հայրենեաց օգուին , եւ հայրենասիրական եռանդով գոմարումս կրտսէնս այս գիշեր Վասպուրական Թատրոնիս մէջ :

» Այս գիշեր է , որ ընկերութիւնս իւր անհրաժեշտ պարտոյց մեզ վարած կը նստարի . այս գիշեր է որ վաղուց մեզ փախագէշի եւ ազգասէր սրտերէ անհամբեր կ'ապաստուէ : Յիշեալ ընկերութեանս խոստումը յառաջիկայ ձմեռուան համար էր , ինչպէս եւ մեր առաջին բանաստեղծութեան մէջ պատիւ ունեցանք խօսելու , բայց ազգասէր սրտերու տուած քաջալերութիւնը եւ ունեցած բաղձանքնին՝ մեզ ստիպեց՝ այս միջոցը կարճեցնելու , թեպէտ եւ բաւական դժուարութիւններ եւ արգելքներ մեզ կ'ստանային այս գործը խափանելու համար : Սակայն անխնայ յաբաւտեալութիւնը եւ ազգասիրութեան եռանդը ասոնց յաղթելով՝ փութացին ազգասիրաց սիրտերը զոմ ընելու եւ հանգստացնելու , զոր ընկերութիւնս իւր նպատակներէն մեկը կըսեպէ : Բայց առաջին փորձ մի եւ ճաշակ մի , եւ ասանկ կարճ միջոցի մէջ , միքէ հնար է իւր կատարելութիւնը ունենալ , որուն տակաւին ամեն բան կը պակասէ , եւ ցաւալի է ըսելը որ եղածներէն պակասեցնելու ուղղով իսկ կը գործուէր , եւ այն՝ Բայց բոլորն այս տխուր մտածմունքը , որ խեղիւ ակնարկողներու վրայ ողբացող սրտի մը մէջ կը ծնի . . . :

» Երկինք մեր պաշտպանը , ազգասիրութիւնը մեր վաճանք , եւ յարատեւութիւնը ու միաբանութիւնը մեր առաջնորդը ըլլան , այս անմեղեմալ ժայռերով պատսպարուած , նոյնպէս եւ ազգասէր Հայրենակցացս քաջալերութիւնը եւ համակրութիւնը մեզ օգնական անկելով՝ բնաւ պիտի չըկասի ընկերութիւնս իւր անխնայ աշխատութեան եւ յարատեւութեան . երբ նոյն ինքն իւր խաբարն իւր անդունդներէն սպառնայ , եւ այս հոգի ժայռերը ամենի ալիքներով ծածկելու օգնական անկելով՝ բնաւ պիտի չըկասի ընկերութիւնս իւր անխնայ աշխատութեան եւ յարատեւութեան : Այն , կանգնեալ միայն յիշատակ մի րոպով անցնելու . յիշատակ մի՛ որ նրոստարտեմեն տարբեր չէ , յիշատակ մի՛ որ կարճացողի նոյն ժայռերուն ստորտը , երբ երբէր իրենց բաղձանքն ալ հոն արձանագործիլ է

» Բայց ահա , ճշմարիտ ազգասիրութիւն ունենանք , բոլորն մեկիլ անձնական կիրքը եւ ատելութիւնը , որ անձնասիրութեան եւ փառասիրութեան պտուղն է . գործ մի ուղիղ մտքով գտնենք , կշռենք անոր պարագայները եւ հանգստանանք . երբ գալն ազգագուտ գտնենք՝ երբ վնաս մի կ'երեւի անոր մէջ Ազգին յառաջադիմութեանը , օգնական լինիմք անոր , քաջալերենք եղբայրաբար , մեզ նպատակ ունենալով միշտ Հայ Ազգին նախնական սերը եւ յառաջադիմութիւնը : Այս օրուան օրս Հայ անուր ամեն տեղ գովարտեալ եւ պատուով կը լիւնի , եւ միքէ քիչ պարծանք ի ստիկա մեզ . ջանանք ուրեմն մեր սրտերը եւ մեր գործերը նոյն գովարտեալ արժանի ընելու :

» Հայ անուր չ'ընդունիր այն դիմքը որ իւր կրած սրտին անհամաձայն է . կ'ատէ այն սիրտը որ անձնական ատելութեամբ եւ նախանձով կը նայնի . եւ ճշմարիտ ազգասիրութեան եռանդով եւ գործով . կը մերժէ այն ձեռքը որ գրկելու կեղծ զարծանով զինքը խեղդելու կը ծնուի , եւ կ'արհամարհէ այն համբոյրը որուն արդիւնքը Ձգենք , ձգենք այս խօսքերը , չեմ ուզեր այս կերպով ձեռք ազգին սրտերը վշտացնել , երբ երբէր վշտացեալ չէ իւր հայրենակցաց անգործութիւնը եւ յառաջադիմութիւնը խաղաղութեան վերայ , որոնք զոքարաբար նաեւ օտար երկիրներէ մինչեւ մեր ականջը կը հասնին

Մինչեւ երբ պիտի տատանիս այսպիսի խանգարմանց մէջ , անձկալիլ իմ Հայաստան , միջեւ երբ քու հանգստութիւնը եւ յառաջադիմութիւնը վրդովող պատճառներ իմանալի մընդորտիլ երեսը պիտի ծածկեն . հետեւեալ այս արգելքները քու առջեւ , որոնք նախապաշարմանց բանը եւ անբաժանելի կնիքը գլխիդ վրայն , փութացնող քայլերդ , եւ աւանդապահ Սրբաւոյն նուիրական անկաւորար գազարանը վերայ կ'ընելով խնդրէ երկնից գրութիւնը եւ Ամենակալին հոգի բազուկը յառաջադիմ վայրերուդ վերայ . կարդն նոյն տեղէն եւ քու գաւակացող խաղաղութեան աւետիս , ազգասիրութեան յորդոր , եւ ուսումնասիրութեան եռանդ . . . : — Լսենք անոր Հայրենակցներ , լսենք անոր աւետիսը , յորդորը եւ եռանդը , եւ մեր սրտերուն մէջ անցնելի քանդակներ , երբ երբէր կ'անք ունիմք ազգութեանց անմահ յիշատակարանին մէջ անոր հինգորեալ անուան փառքը նորոգել , որ մեր ճանքը պիտի ըլլայ , մեր եռանդը , մեր փախարը եւ նոյն իսկ մեր հոգիները :

» Երանի կը կարդում եւ ալ ուսումնական ազգասիրի մը հետ , երանի այն անձին որ Ազգի մը ճշմարիտ բարերարն ըլլալու կ'աշխատի . երանի եւ այն Ազգին որ այսպիսի անձերով կը պարծի , ինչպէս եւ Հայ Ազգն ալ իրատուութեան ունի եւ կրնայ ունենալ պարծելու :

» Խօսքս այս գիշերուան ներկայացումին վերայ դարձնելով՝ մեր քաջալերութիւնը եւ ներդաշնակութիւնը կը խնդրեն այս առաջին ողբերգութեան համար , զոր ներկայացնողները պատուելի գերդաստաններէ հաճեցան Ազգին սիրտը համար ճաշակ մի տալ , միանգամայն անդրանկութեան պատիւն ալ ժառանգելով . ուստի ժամանակի ստորիս , այսպիսի ձեռնարկութեան մի դժուարութիւնները եւ արգելքները գործին մեծութեանը հետ քաղաքացիութիւնս ինքն , անոր յարաւանակութեան քաջալերութիւնն մի տարու համար ներդաշնակ կըլլար ազգասիրաբար , որով ընկերութիւնս սիրտ անկելով՝ պիտի փութայ քիչ օրէն գուցէ Ազգային ողբերգութեան մ'ալ հասցնել , որ անտարակոյս ամեն ազգասիրաց ալ փախարածն է :

» Սեր եւ միաբանութիւն , որով ամեն գործ կը գլխաւորուի եւ յարատեւութեամբ կը պահպանուի . այս կը մտրենք բոլոր Հայ սրտերու , եւ ամեն կըցոյցեմ ուրախութեամբ , կեցցեն ի մի Հայր եւ Հայաստան :

« Երեսուցեմ , 9 Յունիս 1861 .

» Յարգոյ Խմբագիր .

» Յայտնի է ընդհանուր ազգայնոց , մանաւանդ Ս. Երեսուցեմ եկող յարգոյ անձանց՝ որ հոս Սրբազան տեղիքը ընկերութեամբ են : Ս. Ծննդեան այրը մեր էկեղեցւոյն մէջն յատինացիլ դուռն մը ունին , ուրիշ մտնալով էկեղեցւոյ մէջ տեղէն կ'անցնին այրը (*) իշնայու . այս գուռը ժամանակին ինչպէս բռնութեամբ բացուելուն արդէն պատմութիւնները վկայ են :

» Շատ ժամանակէ ի վեր առանց խռովութեան կ'անցնէին կըլլաւանային սիրով . այժմ յունիս 5 ինչ'երբ գիտէր ինչ դիտաւորութեամբ յատինաց յուսարարը՝ նոյն իրենց ճանապարհը աւաճած ատեն՝ մեր փախարին (խըսիքին) ծալքը կը վերցունէ եւ տակը ու վրան կ'աւել . այս գործողութիւնը նոյն օրը չորս անգամ կը կրկնուի՝ մեր յուսարարին համբերութիւնը հետեւ կ'անց մը կը խնայուէր ինչ ինչու . կ'աւել . ան ալ բարկացաւ զի մեր կըլլէին մեր յուսարարին , հասկըցնելով թէ դուք չէր խառնուիր :

» Լատինացի տեսուչը կերպով մը իմացուցած է մեր վանքին քարգմանին , որպէս զի լուր տալ հայոց տեսչին . բայց զոքարաբար ան ալ տարեկան հաշիւ տալու համար Երեսուցեմ Ս. Յակոբայ վանքը գացած ըլլալուն՝ անտեղեակ կըլլին այս գործին . բայց յետոյ կը տեղեկանայ եւ կը պատասխանէ յատինացոց քարգմանին թէ , Երեսուցեմն վերադառնալուն ալ զորքը կը շարունակէ : Իսկ յատին կրօնաւորները առանց սպասելու հայոց տեսչին գալտեանը , հետեւեալ օրը յունիս 4 ինչ կ'անկաւոր երբայով թէ գուցէ հայոց տեսուչը բղէշիսն գաղափար գացած է՝ ցորեկին առանձին կ'իշնան , եւ այն իրենց դուռնէն շուան կըլլեն ուղղակի հայոց սիննին քովէն մինչեւ այրին դուռն , եւ նշան ընելով փախարը կը կտրեն . ուրիշ անցնելու իրատուութեամբ անգամ չ'ունին (որուն մեր հին հեռակերպը կը կրկնուի) :

» Բանը երբոր հայոց յուսարարը կ'իմանայ , կը խնդրէ որ մինչեւ տեսչին գալտեանը սպասուի , բայց ամենեւին խնդիրը ընդունելի չըլլար . ուստի հայոց կողմէն անմիջապէս յուր կուտան Երեսուցեմայ ժողովին : Ժողովը անմիջապէս կ'արդէն որ տեղեկան տեսուչը եւ ուրիշ վարդապետ մըն ալ հետը Բերլինէն երբան : Անա երկուսին ժամը մէկ ու կէսին Երեսուցեմն կ'իշնան եւ երբին Ս. Ծննդը կը հասնին , հոն լաւ դիտողութիւն մը կընեն , եւ իրենց

(*) Յատկապէս Ս. Ծննդեան այրին տակէն ճանապարհ ունին յատինը , բայց միայն անով զոմ չ'ըլլալով՝ մեր էկեղեցւոյ մէջն ալ տեղ յատինացած են ժամանակին :

վանքը կըրաշուին : Առաւօտ զինի ժամերգութեան մեր կողմէն լուր կ'երբայ յատինաց վանքը , թէ Երեսուցեմն եկող վարդապետը եւ տեսուչը այցելութեան պիտի գան . հրաման կըլլայ եւ կ'երբան , տեսութիւն ընելէն . յետոյ կ'սկսին նոյն գործին վրայ խօսելու , եւ կ'աշխատին խաղաղութեամբ վերջացնելու գայն , ինչպէս որ 20 կամ 25 տարիէ ի վեր կըրաշուանկվեր ընթացքը . բայց մոլեռանդ կարգաւորի մը (*) բերադրութեամբ անկարելի եղաւ , եւ պատասխանելին թէ Երեսուցեմ գրեթէ երեսուցեմ ինչ պատասխան կ'առնէր :

» Հայոց վարդապետները եւ քաջալերով նոյն տեղէն , իրենք գրեցին Երեսուցեմ տեղեկութիւնը . այս տեղեկութեան վրայ Երեսուցեմն հայոց վանքին երկու վարդապետ կը խըսելու յատինաց վանքը . եւ այս գործին վրայ երկար խօսելով՝ յատինացոց երկրորդ փոխանորդը յանձնառու կ'ըլլայ , որ հայոց քարգմանին հետ ի միասին երբան խաղաղութեամբ լրացնեն բանը , եւ այս կէտին կ'երբան ի Ս. Ծննդը : Հոն դատ ըլլալիք տեղեկոյն վրայ ներկայանալով ամենքն ալ երկար կը խօսին . եւ իրենց փոխանորդը յայտնապէս կը նստկընայ , որ յատինացոց քրածը անիրաւութիւն է (*) , կը ջանայ որ խաղաղութիւն ընէ , գործը առաջին դիրքը մնալով . բայց զոքարաբար յատինացոց զարագգիտ խոստովանալային կ'արգիլէ՝ եւ համարէ թէ կը վրդաւորուի . ուստի յատինաց փոխանորդն ալ չ'ընկրնալով խօսք հասկըցնել իրենց միաբաններուն , այս իմ գործս չէ ըսելով՝ կը վերադառնայ յերեսուցեմ :

» Յետոյ յատինաց միաբանութիւնը սպառնալեօք վարդապետ սկսան հայոց հետ . մենք ալ առանց պատասխանելու նոյն կտրած փախարին կտորը իր տեղը կարեցինք եւ քաջութեամբ տեղեկեցին . քիչ միջոցէն վերջը մեր միաբաններէն մեկը լուր բերաւ թէ դարձեալ կտրեցին , եւ կտորը տարին : Հայր ալ անմիջապէս նոյն ջախով եւ նոյն մեծութեամբ ուրիշ փախար մը տարին հոն ձգեցին , եւ ալ հարկ եղաւ որ մեկ քանի հոգի սպասենք , որպէս զի դարձեալ չ'ըլլալու տակէն : Մինչեւ երեկոյեան ժամերգութեան վերջը բան չ'իկար , եւ անմիջապէս հարկի քափօր մըն է սկսան դառնալ յատինը , եւ իրենցմէ մեկը մեր փախարը (խսիքը) ծալքէ . հայոց վարդապետ մը ըսաւ , « Առանց ծալքելու ալ կը մար անցնիլ » : Ասոր վրայ մեկ ուրիշ մը նորէն ծրարեց փախարը . հայ վարդապետը դարձեալ ըսաւ թէ , « Նշքաբար , ծալքելու հարկ չ'իկար , ազատ էր կոխելով անցնիլ » : Մեկ մըն ալ յանկարծ հանդերձին տակէն անագին փայտ մը կը զննէ յատին կրօնաւոր մը՝ զարնել սպառնալով . անոր նայելով միւս յատին կրօնաւորները անմիջապէս իրենց հանդերձներուն տակէն անագին բիւրերը (յայտն) կը հանեն . հայ վարդապետն ալ ձեռքը դնելով ողորմաբար կը ըսէ թէ , « Մենք կոխ ընելու չ'ենք եկած » : Ռատինկաւորութիւնը հոն ներկայ գտնուելով միջամտութիւն կընէ կոխը արգիլելու , բայց ճաղկոցի զարաբարոյ Մարիա ձեկը անուն աշխարհական յատին անձ մը սպառնալով ոստիկանութեան վրայ կը վազէ ըսելով թէ , փախարին կոխը արգիլելու համար հրաման ունիս , դու մեկդ քաջութեամբ վանականաց գործին մի խառնուիր :

» Այս միջոցին էր , երբ հայոց կրօնաւոր մը ծալքուած փախարը կը շարունակէ , յանկարծ անագին հարուած մը կ'իշնայ զիւրան . ուրիշ մը հայոց միւս վարդապետին վրայ կը յարձակուի , եւ անմիջապէս սկսաւ : Ռ'վ զոքարապետեան , հայր՝ միշտ իրենց նեղութեամբ եւ խաղաղասիրութեամբ ասանկ եւ ասկէ ստակալի կոխանքու մէջ անպատրաստ գտնուած են . բայց

(*) Այս Գարբիէ անուն յատին կրօնաւոր՝ կամանց խոստովանալով այն անձն է , որ քանի մը ամիս յառաջ կը կանգնուի մամուրեմ աղջկան մը վերջին քոշակը տալու . եւ քիչ մը ուշանալուն սպառնալով՝ երբոր տունէն ներս կը մտնայ՝ կը տեսնէ որ աղջիկը մեռած է , տեղիք ալ կ'ստիպեն Սրբութիւն տալու . ան ատեն ձարը հետեւ յատու ճարտար մը կընէ մինչեւ քովի եղողները զարմացնելով՝ կըսէ թէ , եւ անորման որ աջակողմը Քրիստոս եւ ձախակողմը Աստուածածին եւ հոգի անողը հրեշտակն ալ գլխուն վրայ կ'ընան են , փանորոյ ամենասուրբ է եւ չ'են կարող մերձեցալու , ինչու որ կարօտութիւն չ'ունի հաղորդութեան : Ասով ինքզինքը Բեքիւնի մէջ բոլորովին սուր տարածող անձը , ձեռքի պատկերով շիշի իւր ժողովուրդներէն խօսք մտիկ չ'ընողին կը խորէ կ'սպաննէ , քանզի ինքը սուրբ է . եւ ինչպէս որ ժամանակին յոռաց միաբաններուն ալ ըրած էր , անմիջապէս հայոց ալ կ'ուզէր գործածել նոյն գիւղը , բայց չ'ընացողեցան :

(**) Երեսուցեմ քաղաքակրթութեան քարոզող յատին կրօնաւորները , էկեղեցւոյ տեսուչը հոն չ'եղած ատեն անիրաւութեամբ փախարը կը կտրեն , եւ հայոց տեղը ուղարկուած պէս կըրամեն : Կեցցեն :

հայկական կտրիճ արեամբը առանց վնասելու ի հարկէ ստիպեալ կըլալիւտակէն անոնց ձեռքէն բերերը եւ անով կըլատեարգմին: Հայ վարդապետներ, սարկաւազներ, դպիրներ, եւ ուրիշ միաբանները կըլխառնուին իրար, կըզարնուին, կըզարնեն. ողորմելի տեսարան:

» Երբ հայ վարդապետներ երուսաղեմ յատինացոց պատրիարքարանը կ'երբան խաղաղութիւն ընելու, ուր սիրով կ'ընդունին զիրենք Ֆրանկաց պատրիարքի փոխանորդ ազգաւ գաղղիացի ծայրագոյն վարդապետը, որն որ խաղաղասէր եւ հեզաբարոյ անձ մը ըլլալով՝ խաղաղութեան նամակ կըզբերի ի Բեքլեհիմ. բայց անգոյն. կռիւն կըսաստկանայ, վիրաւորեալները մահամերձ կըփռուին գետինը, արիւնի մէջ լողալով: Հայ վարդապետի մը գլուխը ուռուցք մը կըբարձրանայ. ուրիշ հայ կրօնաւոր մը մահուան վտանգէն ազատելով բէնը եւ բիբը միայն կըվիրաւորի. դարձեալ ուրիշ հայ վարդապետի մը գլուխը կըջխաւալի, բէնը եւ կողերը կըվիրաւորին եւ մահուան դռնը հասած կ'իլնայ անգոյն. սարկաւազի մը գլուխը եւ աշ ձեռքը կըվիրաւորի. ուրարաւ կիր մը գլխուն վրայ սոսկալի յայնաբաց վերք մը ընդունելով՝ գլուխը կարելոյն կըկարօտի. դպիր մը երէք վերք գլուխը՝ եւ երկուք ալ բէնը եւ ոտքը կըկրէ, եւ անփոքր կըլատեարգմին. հայոց վանքին սրճապանին գլուխը վիրաւորուած արիւնդեալ՝ քաջութեամբ կըկուռի. Ս. Ծննդեան հայոց երկրորդ լուսարարին գլուխը վիրօք կըպսակի. հայոց սարկաւազի մը ձեռքին մորթը կըսկրքի. երկու սարկաւազ ալ բէքէ կերպով կըվիրաւորին: Ո՛ր աղետիս, եկեղեցոյ մարմարեայ յատակը արեամբ կընեկուռի, եւ այս ամեն ցաւերուն վրայ ցաւ մըն ալ կ'աւելնայ, հայոց վանքին տաճիկ *Նախաճիկ* խաղաղութիւնը որ նոյն միջոցին խաղաղութիւն ընելու կըջանար, գլխէն եւ աչքէն շարաքար վիրաւորուած մահուան քրտինք կը բալիւ, եւ առողջութիւնը Աստուծոյ ամենամարտար ձեռացը գործն է:

» Այս ամեն եղեռնագործութեան մէջ կոտորած մեծ աշտանակները, քոյցները, եկեղեցական զարդոց ցիր եւ ցան ըլլալը, բոլոր կանրեղներուն փշրվիլը նկարագրելը դժուար է. ըստ որում կռիւն լմնալէն վերջը յատինք իրենց կատաղութիւնը յագեցնելու համար, սկսան կանրեղներուն հետ պատերազմել, մանաւանդ վերոյիշեալ գրգռութեանց առիթ խոստովանանալը յատին վարդապետը. գորկին, բնութեան, եւ կարծես քէ յաղթանակաւ մեկնեցան:

» Քառասուն հոգիի չափ յատին կրօնաւոր անագին փայտերով եւ բիրերով, տասներկու անգին եւ անպատրաստ հայու վրայ գալով՝ վիրաւորեցին ինչ-չափ, որչափ վիրաւորեցան, եւ յաղթութիւն կըսեպեն. զարմանալի վատութիւն:

» Ողորմելի Հայոց միաբանութեան կրած այս դառն վիշտերուն եւ հեղած անպարտ արեանը վրայ կ'ուզեն նե արդարադատ անձինք բող դատողութիւն ընեն:

» Ամեն մարդ իր տեղը քաշուեցաւ, եկեղեցին պատերազմի դաշտի պէս արիւնդեալ մնաց. մեկ մ'ալ հրացանապետը եկաւ, եւ առաջին հարցմունքը եղաւ. « Մեքերնին տաճիկ կ'սը: » Պատասխանեցին քէ՛ չը. — Է՛մ ուրեմն վնաս չունի, վնաս չի փաշան ալ այդ կը մտածէր քէ չըլլայ որ տաճիկ ըլլայ մեքերնին: »

» Եւ անա նոյն միջոցին փաշան եկաւ, երէք ազգ դիմաւորեցինք. Վսեմ. փաշան իւր յարգանքը յատին կրօնաւորաց յիպէս մատուցանելէն զկնի, աչքի հարուած մըն ալ հայոց եւ յունաց ձգելու հաճեցաւ. անկէ ուղղակի յատինաց վանքը գնաց մեծ պատուով, հայոց բարգմանին ըսելով քէ, դուն գնա վերջը ձեր վանքն ալ կու՛գամ: Լատինաց վանքը առկէ մը իւր միտքը մոգելէն, եւ համոզելէն վերջը, Վսեմ. փաշան կռուին տեղը իջնալով փոքր ակնարկութիւն մը ըրաւ, եւ յունաց վանքը գնաց, հոն հայոց բարգման վարդապետը կանգնեց ըսելէ եւ հարցուց բանին ստուգութիւնը. այն ալ մի ըստ միջոց խօսեցաւ. անցեալ եղելութիւնը, կռիւին ուրկէ սկսիլը, եւ ուր կ'ալանայը: Վսեմ. փաշան յատինաց խաղաղատեաց խոստովանանալը կրկին կանգնելով՝ անոր ալ հարցուց. ինչ ալ աներկիւղ լրբաբար պատասխանեաց քէ, « Այն եւ գրգռեցի, կռիւն եւ յարուցի, այսչափ շփոթութեանց պատճառն եւ եղալ, մեր իրաւունքը պաշտպանելու համար: » Փաշան առանց պատասխանելու հրամայեց որ հայոց վանքէն ուրիշ մարդ գալ. ուստի երկու վարդապետը կ'երբան, հոն կընարգուին բանին ճշմարտութիւնը կըստուգվի. բայց փաշան հայոց վերջին պատասխան մը կու՛տայ քէ, « Դուք ալ զարկեր եք անոնք ալ զարկեր

են, եւ անոնք իրաւունք ունին եղեր, բան մը պէտք չիգար: » Ուստի բանը անելի ճշմարտելու համար հայ վարդապետ մը քաղաքապետին կողմէն մեկը կը կանգնէ եւ կըսէ փաշային քէ « Հարցուր ասոր, որ ներկայ էր: » Այն ատեն փաշան կըպատասխանէ քէ, « Ատոնք երուսաղեմ լմնալու գործեր են: » Եւ առանց բան մը հարցունելու կըբողոք որ երբան: Զկնի այնորիկ հայոց վարդապետներուն երէք անգամ աղաջելովն վերջապէս հաճեցաւ փաշան հանդիման խրկել հայոց վանքը որ վիրաւորեալները քննէ: Այն ալ կուգալ կըքննէ, վիրաւորեալները նշանակելով բռնորդի մը վրայ եւ կ'երբայ: Ապա սկսան բժիշկները եւ վիրաբույժները խնամել գլխաւորեալները:

» Ահա այսչափ բան միայն շտապաւ բղբատարին հասցնելու համար կըծանուցանեմք ձեր ազգասէր սիրելոյքեանը, եւ կ'աղաչեմք, որ բարեհաճիք շուտով հրատարակել լրագրոյդ միջոցաւ:»

Ս. Երուսաղեմայ Արքեպիսկոպոս Միաբանութիւնն այս ցաւալի դեպքին պատմութիւնն առանձին տետրակով մը հրատարակել է. որուն մէջ կըցուցանէ քէ, ասիկա Պատրիարքին ընտրութեան յապաղելոյն մեկ արդիւնքն է: — Մեզի ալ այնպէս կըրուի. որովհետեւ մեր ստացուածոցը աջը տնկող բշտամիջ ասկէց անկէ յարմար առիթ մը չէին կրնար գտնել մեզմէ յաշտակութիւն մը ընելոյ: Սակայն վստահութիւննիս մեծ է ազգային կառավարութեան վրայ, որ քէ Պատրիարքի ընտրութիւնը կատարել պիտի փութայ, եւ քէ ազգին ստացուածը եւ իրաւունքը պիտի պաշտպանէ շնորհիւ Արդարակորով Սուրբանին: Նոր տեղեկութիւն մը չունիմք կոտույն հետեւանքին վրայ, բայց համոզուած ենք քէ լատինացոց միաբանութիւնն իր անիրաւ ձեռնարկութեանը պաշտպանութիւն չպիտի կարենայ գտնել ոչ Տաճկաստանէն եւ ոչ Եւրոպայէն, զանի որ մեր ազգն հոգ տանի իր դատը պաշտպանելոյ: Ժամանակը ընեիր որ զրկանք կրենք. ուստի ցաւով կարդացինք նաեւ *Մատիսիկ* 28 յունիսի բուլոյն մէջ քէ « Քերտերը մեծ անկարգութիւններ ըրեր են Հայաստանի գիւղերուն մէջ: » Եւ շատ զարմացանք որ յիշեալ բերքն այսչափով միայն անցեր է Հայաստանի գիւղացոց ջիւրտերն կրած տատապանացը վրայ: Ի՞նչ են արդեօք այդ անկարգութիւնները, զոր կրնն են Հայաստանի գիւղացիք: Արդեօք բնակչութիւնն քանդուել, հունձներն աւրուել, հոտերն անարուել, համաստութիւնն անարգուել, չէ նե զարդուել են մի. . . : Խեղճ Հայաստանի գիւղեր, երբմն արի իշխաններ եւ անարկու բանակներ ունէիք ձեզ պաշտպանող. իսկ հիմա. . . հազիւ քէ երկու տողով միայն կըպատմուի ձեր կրած անհամար բշտաւորութիւնները: Բայց Ս. Ապոլիւ Ազիզ Վեհափառ Բնքեակալին զանապաղութեան ետքը՝ յոյս ունենք որ ձեր բշտաւորութիւնը կըզարգին, երբ ազգն ալ ձեր կրածները միշտ իր աչքին առջեւ ընդունի՝ խնդրէ Ս. Վեհափառութեան ձեր անողորմութիւնն ու կենաց ապահովութիւնը:

ՎԵՐՋԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Փէյ լրագիրը Հոռովմէն եկած մեծկած լուր մը կը հրատարակէ: Դաղդիացի ու հոռովմայեցի երկու զինուորաց մէջ կնոջ մը համար կռիւն ծագելով՝ գաղղիացի զինուորը կըվիրաւորի միւսէն: Պայմանադրութեան համաձայն պէտք էր որ հոռովմայեցի զինուորը գաղղիական պատերազմական ատենին յանձնուէր դատուելոյ համար, ուստի Մ. տը Կոյօն գորապետը կըխնդրէ զանի. բայց Մ. տը Մերօտ չտար:

Զօրապետը նախ Անրօնէլի կատարելալին եւ լետոյ Պապին կառաւարկէ խնդիրը, բայց Մ. տը Մերօտ դարձեալ զինուորը չտալէն գատ, գորապետին առջեւ նախատական խօսքեր կարտասանէ Նափօիօն Կայսեր: Զօրապետը զայրանալով՝ կըծանուցանէ Մ. տը Մերօտին, որ երէ կարգաւոր ջիւիներ, երկու ապտակ պիտի ընդունէր իրմէն. լետոյ կառաւարկէ՝ որ ինչպէս ինք կըհանէ իր համագգետը, նոյնպէս եւ նա մերկանայ կոշիկով հագուստէն եւ ապարեզ ելի ի մեկանաւորութիւնը: Բայց Մ. տը Մերօտ իր եկեղեցական աստիճանը պատճառ. բռնելով՝ կընրաժարի: Իսկ հոռովմայեցի զինուորը վերջապէս յանձնուէր է գաղղիացոց:

— Վ. Սուրբանին հրամանաւ Բիզա փաշային հարցաքննութիւնը զաղարէր է:

ԱՅԼԵՆԱՅԼԻ

Յուլիս 17 ին Փարիզ ժամանեցին Պ. Ռուբեն Կիւմիւշեան և Պ. Կարապետ Յովհաննէսեան Էտիրնէցի: — Արեւելեան Դարը հրատարակեց քէ Մեղուն իրեն համար բողոքել է Բ. Դրան Դորձակալաց Մեղուն ալ կըհրատարակէ քէ ինք այդպէս բան չէ ըրած. « Եկու հիմա էլը շուրքն անցու: »

— Կոստանդնուք Արքայ Պ. Դաւիթ, ուսումնական երիտասարդն այս անգամ իւր մեկ աշխատասիրութիւնն ալ գաղղիերէն լեզուաւ ի յոյս կընծայէ: Ասիկալ պզտիկ տետրակ մըն է *Լ'Օրիս* անուամբ, որ արեւելի մէջ շատ ժամանակի ի վեր ճանցցուած է գոր-

ծածուած մագնիսականութեան վերայուշադրութեամբ հաւաքուած տեղեկութիւններ կըպարտանակէ:

Կրճախուի մայրաքաղաքիս քանի մը գրավաճառներուն քով, եւ լրագրոյս գրասենեակը. զինն է 50 սանրիմ:

— Պ. Մելիքչան Բագրատունեանցին հրատարակած *Կարեւոր Խորհրդածրոյս* անուն տետրակը ազգային բանասերներէն շեքմեանը ընդունելութիւն մը գտնելով՝ գրագետ անձինք եւս վկայեցին այն խորհրդածութեանց կարեւորութիւնը եւ գրուածքին բուն հայկական ոճը, ուստի եւ արժանի համարեցին տղայոց ձեռքն իբր ընթերցան տալոյ: Այս տետրակէն ստանալ ուզողները կրնան գտնել ի Պոլիս հայ գրավաճառաց եւ լրագրոյս Արքայ գործակալ Պ. Ն. Մուրա-տեանին քով, զինն է 6 դռնուշ:

— Այժմ Դաղդիոյ մէջ 550,000 Ֆրանկաօսն, կայ որոնք երկու ծիսի կըբաժնուին, եւ կըկոչուին, մին *Կրանտ-Օրիս* եւ միւսը *Ռիթ Լիքս*: *Կրանտ-Օրիս*ին նախագահն է Միւրա իշխանը, իսկ *Ռիթ Լիքս*ին նախագահը Մ. Վիլհէն:

Հաշիւ եղած է քէ աշխարհիս վրայ գտնուած Ֆրանկաօսները 100 միլիոնի կըհասնին: Ամենէն շատ գտնուած տեղերն են Հնդկաստան ու Ամերիկայ: Դրեք բոլոր իտալացիք մանաւանդ ազնուականները հաղորդ են այս խորհրդական ընկերութեան: Պապն իսկ Ֆրանկաօսն եղած էր:

ԱՌԵԻՏՐԱԿԱՆ

Նիւրքոց առատութեան ստիպեալ՝ այս անգամ ալ Արեւտրականը համառօտ ըրինք. բայց կըլուսանք քէ յաջորդ բերքերնուս մէջ պիտի կարենամք սովորական կերպիւ ընդարձակ դնել:

ՄԱՐՏԻԿԱ. 27 Յուլիս 1861:

ՄԵՏԵՐ ԵՒ ԲՈՒՅՈՒ (ԲՅՈՎ)	— Այս շարքուան ծախուած մետաքը 50 պալեայի կընսանի, ինչպէս. 1 պալեայ Սեւեհիկ ֆիլիքիւ, ֆ. 65. 1 պալ. դարձեալ, ֆ. 70, եւք. 4 0/0. 2 պալ. Ատրեստանի, ֆ. 70. 3 պալ. Պրուսայի, ֆ. 80. 8 հակ Պարսկաստանի, ֆ. 25. 14 հակ դարձեալ, ֆ. 22. 20 պալեայ Արտասի, ֆ. 24. եւ 1 պալեայ Սեւ, ֆ. 50, եւք. 2 0/0:
------------------------	--

ՄԱՐՏԻԿԱ. — Շարքուան մէջ 1100 պալեայի չափ բամբակ ծախուեցաւ, որուն 511 պալեան ժիւմէի, եւ որուն 50 քիւկըամը ֆ. 104 եւ 109. Բայց կըլուսացուի քէ գալ շարքուան մէջ անկէ բարձր գիներով պիտի ծախուին:

Կարձ մետաքս անուանեալ բամբակին զինը շարձըացաւ ինչպէս կապտուել. եւ անկէ 800 պալեայի չափ առաջուան գինով ծախուեցաւ, ֆ. 70 եւ 80, ըստ տեսակին:

Յուլիս 15ին միջին 26 Տաճկաստանէն Մատիլիոյ նաւահանգիսը մեծ գլխաւոր ապրանքաց ծախվելուն ու խանութիւնը:

Մետաքս	պալեայ	455
Բոժոժ (բոգա)	պալեայ	142
Շերափ հոնու	անտուկ	5
Մետաքսի կտորուէք (ֆոլիզ)	պալեայ	11
Բամբակ	պալեայ	201
Բուրդ	պալեայ	214
Մորթ	պալեայ	427
Շուշանյ (սուսան)	տոպրակ	0
Մեղրամոմ (պալմոմ)	տոպրակ	53
Խոնկէ	տոպրակ	166
Մատուտակ (միլան բէթիւ)	պալեայ	256
Տգրակ (սիւլիլ)	տակաւ	17
Խէժ Արաբիլ (զամբ արապիլ)	տոպրակ	260
Գինի Կիւրտի	տակաւ	9
Պիլինձ (պազըն) մաս 4 և	տակաւ	29
ձէնի	տոպրակ	0
Հոտուէտ իւղ	անտուկ	5
Շիտախտ (Յիւլիլ)	պալեայ	25
Սորունգ (սիւլիլ)	պալեայ	82
Գիւտոր (մազը)	տոպրակ	2
Բամբակի հոնու	արտէպ	0
Շոփորիլ (Ենի լիւկ մատնի)	անտուկ	0
Տորոն (բէթ արապ)	պալեայ	50
Թորթ (մանուշակ)	տոպրակ	0
Խոշոր մետաքս (պուս)	պալեայ	8
Եղջիւր (պուսուդ) 2 մաս (փաթի) և	տէնի	155
Կրեւալ ծրար դրամոց (կոուլի)		201
Ձամիշ	տոպրակ	61
Խոնկ	տակաւ	0
Շարք	տոպրակ	2
Թեփ	տոպրակ	890
Արիւն	անտուկ	6
Կիծու մազ	պալեայ	24

Վաղը Պոլսոյ համար Մարտիլիայէն մեկնող գաղթական թղթատար շոգնաւն է ՍԻՆԱԻ, նաւապետը Մասընէ: Այս շոգնաւը անուաւոր է և մեքենայն 570 ձիու ուժ ունի: Նաւահանգստէն մեկնելոյ ժամանակն է, սովորաբար իրիկուան ժամը 5ին ըստ Եւրոպացոց:

Շարագիր-Տեղեկ. Ա. ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ.

Համալսարն ԱՅՏՈՒՄ ՊՈՒՐԺՈՒ ՏԷ ՍՕՍ:

ՓԱՐԻԶ. — ՏԳՈՒԴՈՒԹԻՒՆ ԱՐԱՄԵՆՆ.

Paris.— Typographie arménienne de Walder, rue Bonaparte 14.